VOLUME • CİLT: 1 / ISSUE • SAYI: 1 XXXX • XXXX 2017 • ONLINE ISSN: XXXX-XXXX

MARMARA ÜNİVERSİTESİ KADIN VE TOPLUMSAL CİNSİYET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İçindekiler / Contents

Sunuş / Prof. Dr. M. Emin ARAT V

Sunuş / Prof. Dr. Gülay Akgül Yılmaz VII

Marmara Üniversitesi'nde Kadının Yeri

Women's Place at Marmara University

Gülay Akgül Yılmaz 1-15

Annelerin Çalışma Durumları İle Depresyon ve Anksiyete Düzeyleri İlişkisinin İncelenmesi – Bir Ön Çalışma

Investigation of Relationship Between Depression, Anxiety Levels and Working Status of Mothers - a Preliminary Study

Melike Dönmez, Hazal Yavuzlar Cıvan, Esra Noyan Ahlatçıoğlu, Dilruba Dülgeroğlu, Esra Yazıcı, Nazan Aydın 17-22

İş Gücü Alanı Olarak Sosyal Medyanın Kullanımı ve Girişimci Kadınlar

The Use of Social Media as a Labor Area and The Women Entrepreneurs

Yeliz Kuşay 23-33

Harem-i Hümayun'da Sultan Olamayanların İzleri: Cariye Vakıfları

Non-Sultan Women's Footprints at The Imperial Harem: Waqf of The Jariyes

Ayşenur Karademir 35-41

Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasi Hakları İçin Mücadelesi

The Struggle of Turkish Women for Political Rights From Nezihe Muhiddin's Point of View During The First Years of The Republic

Meral Balcı*, Mervenur Tuzak 43-51

Türkiye'de Sağlık Hizmetleri Sunumuna Cinsiyet Açısından Bakış

Gender Perspective to Health Services in Turkey

Berna Orhan*, Özlem Reşat Yücel 53-59

Kadınları Tepeden Tırnağa Boyayan Kadınlar: Güzellik Salonlarında Çalışan Kadınların İş, Yaşam ve Aile Döngüleri

Women Who Dye Women From Tip to Toe: Work, Life, And Family Cycles of Women Working In Beauty Parlors

Yonca Altındal 61-73

Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi, 1: 43-51
DOI: 10.26695/mukatcad.2017.4

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA NEZİHE MUHİDDİN ÖZELİNDE TÜRK KADINLARININ SİYASİ HAKLARI İÇİN MÜCADELESİ

THE STRUGGLE OF TURKISH WOMEN FOR POLITICAL RIGHTS FROM NEZIHE MUHIDDIN'S POINT OF VIEW DURING THE FIRST YEARS OF THE REPUBLIC

Meral Balcı[a], Mervenur Tuzak[b]

ÖZ

Toplumlarda kadınların haklarını almak için yaptıkları mücadeleler kadın sorunu şeklinde görülmüş ve bu bakış açısıyla yaklaşılmıştır. Türk kadınları da bugün sahip oldukları hakları kolaylıkla elde etmemişlerdir. Kadınlar, erkek egemen bir dünyada bu hakları alarak seslerini duyurabilmek için Osmanlı Devleti döneminden itibaren çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Cumhuriyetle birlikte devam eden bu çalışmalar; dernek kurmak, dergi ve gazetelerde yayınlar yapmak ve kongreler düzenlemek gibi çeşitli alanlarda olmuştur. Kadınlar, çalışmalarında yanlarında olan insanlardan çok daha fazlasını karşılarında bulmuşlardır. Türk kadınlarının erken dönem kadın hakları mücadelesi ile birlikte kadın olma bilinci de gelişmiştir. Bu bilincin gelişmesi, devamında da kadın hakları örgütlenmesi çalışmalarının merkezinde Nezihe Muhiddin yer almıştır. Cumhuriyet kurulduktan sonra, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiğini dile getiren Nezihe Muhiddin ve kadın grubunu oluşturan aydın kadınlar, kurdukları derneklerin çatısı altında çalışmalarına hız vermişlerdir. Bu çalışmalar, Cumhuriyet döneminin en kayda değer kadın hakları çalışmalarındandır.

Anahtar Kelimeler: Kadın hakları, feminizm, Nezihe Muhiddin, KHF (Kadınlar Halk Fırkası), TKB (Türk Kadınlar Birliği)

ABSTRACT

Women's struggle to get their rights has been seen as women's problem in societies. In this respect, Turkish women's rights have not been gained easily. Women have performed various activities in order to gain these rights and to be heard in a men-dominated world since the Ottoman's period. These activities were in different fields like founding associations, publishing articles in newspapers and journals and arranging congresses after the Republic. They found opponents than supporters while doing this work. Awareness of being woman has grown with the early period struggle of Turkish women for their rights. Nezihe Muhiddin was at the core of raising this consciousness, later in the activities of organizing women rights. After the establishment of the Republic, Nezihe Muhiddin and her associates, who pointed out that women must have had the same rights as men, speeded up their activities under the name of their associations. These activities of women's rights have been the most distinguished ones during the Repuclic period.

Keywords: Women's rights, feminism**,** Nezihe Muhiddin, (People of) Women People's Party, Turkish Women's Union

[a] Yrd.Doç.Dr., Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, mbalci@marmara.edu.tr
[b] Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, mervenurtuzak@marun.edu.tr

Sorumlu yazar/Corresponding Author: Meral Balcı, e-posta: mbalci@marmara.edu.tr
Gönderilme/Submitted: 04.04.2017, **Düzenleme/Revised:** 20.06.2017, **Kabul/Accepted:** 20.06.2017.

1. GİRİŞ

Kadın ile erkek arasında tarih boyunca süregelen eşitsizlik,-toplumsal yaşantının önde gelen tartışmalı konularından biri olma özelliğini günümüze kadar sürdürmüştür. Kadın sorunu genel olarak kadının toplumsal hayattaki statüsü, eşit haklara sahip olması, haklarını eşit bir şekilde kullanabilmesi ve kadının kişi olarak var olabilmesi konularını kapsamaktadır (Doğramacı, 1997, s. 1). Kadınların var olmak için yaptıkları mücadeleler feminizm olarak adlandırılmıştır. Feministler kadın haklarını bireysel haklar olarak algılamamışlardır. Türk kadınları da kendilerinden esirgenen doğal haklarını alabilmek için mücadele yoluna girmişlerdir.

Feminizmin ne olduğu, talepleri kadınlar dünyası dergisinde şöyle açıklanıyordu: Feminizmle birlikte kadınların istekleri şunlardır; Kadınlar, tıpkı erkekler gibi bir ailenin ferdi olabilmekle birlikte, bir doktor, memur, işçi, mühendis, öğretmen, mebus olabilmelidir (Çakır, 1994, s. 116).Bunlara ilaveten, feminizmin aile düşmanı olmadığı da belirtilmiştir. Kadınlar, feminizm karşıtlarına karşı baskılara boyun eğmeden eleştirilere cevap vererek onlarla mücadeleye etmeye çalışmışlardır.

Feminizm ilk olarak Avrupa'da ortaya çıkan bir fikir akımıdır. Feminizmin Avrupa'da ortaya çıkmasındaki en önemli faktör kadınların Avrupa tarihi boyunca erkekler tarafından uğradıkları haksızlıklardır. Emine Öztürk, Türk Kadınının Feminizme Bakışı adlı kitabında Avrupa kadınının"Bizler de insanız" diye haykırdıklarını yazmıştır (Öztürk, 2007, s. 21).

2. OSMANLI DÖNEMİNDE KADIN ÇALIŞMALARI

Osmanlı kadınının statüsünün değişmesi ve haklarını elde etmesi konusunda dikkat edilmesi gereken noktayapılan değişikliklerin ilk adımlarının bir yüzyıl önce Tanzimat'ın ilanıyla atılmış olduğudur. Tanzimat'la amaçlanan, İmparatorluğun ihtiyaç duyduğu temel reformları, Batı'yı örnek alarak yapmaktır. Reformlarla birlikte "yeniden teşkilatlanma"ve "batılılaşma" hareketleri doğmuştur. Aslında batılılaşma, modernleşme ve çeşitli isimlerle anlatılan reform süreçleri III. Selim'le (1789-1808) başlar, II. Mahmut (1808-1839) ve oğlu Abdülmecit (1839-1861) tarafından devam ettirilir (Doğramacı, 1997, s. 12).

Osmanlı Devleti'nde kadınlar, sadece Sıbyan Mektepleri'nde eğitim alma hakkına sahiptiler. Bu eğitim, okuma-yazma ve Kur'an-ı Kerim öğrenmekle sınırlıydı. Bazı şanslı elit tabakadaki hanımlar özel dersler alarak bilgilerini genişletebiliyorlardı. Kadın hakları konusunun Osmanlı'da gündeme gelmesinin en önemli sebebi, Osmanlı'nın askeri modernleşmeye doğru attığı adımla birlikte içe kapanık halini bırakması ve gerilemenin sadece askeri alanda değil hayatın birçok noktasında olduğunun görülmesidir. Bu eksiklikleri gören ilerici aydınlar kadın haklarıyla ilgili seslerini duyurmaya çalışmışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme devrinde toplumsal hayatta meydana gelen değişikliklerle Türk kadınının haklarında değişmeler olmuş, evlenme-boşanma şartları kadının aleyhine bir durum almaya başlayarak, kadın için yaşam alanı evinin sınırları içerisinde kalmıştır. Miras, velayet, mahkemelerde tanıklık konularında sahip oldukları tüm haklar eskisine nazaran ortadan kaldırılmıştır. Daha önce sahip oldukları ancak ellerinden alınan bu hakların iadesi konusunun tartışılması Tanzimat'la birlikte gündeme gelmiştir.

Kadın haklarıyla ilgili Osmanlı Dönemi'nde en çok tartışılan konulardan bir tanesi de ilköğretimden sonra da kadınların eğitim alıp almamasıdır. Diploması olan Türk kızları Ahmet Mithat'ın en büyük arzusudur. O, bunu modernleşmenin gerçek göstergelerinden birisi olarak görür. Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla kadınların statüsünde değişmeler olmuştur. 1856 Islahat Fermanı cinsiyet sebebiyle kimsenin ikincil insan durumuna düşmeyeceğini ifade etmektedir. Bu dönemde kadınları da ilgilendiren1858 Arazi Kanunu[1] ve 1881 Sicil-i Nüfus Nizamnamesi[2] düzenlemeleri yapılmıştır (Öztürk, 2007, s. 150). Tanzimat'ın getirdiği değişikliklerle birlikte kadınların eğitim alabilecekleri yeni eğitim kurumları ortaya çıkmıştır. 1842 Hemşirelik eğitimi, 1869 Sanayi Mekteplerinde eğitim hakkı, 1870 Darül Muallimat gibi eğitim kurumlarıyla birlikte toplumda aydın kadınlar yetişmeye başlamıştır. Bütün bunlar kadın hakları için atılan küçük adımlar olmakla birlikte daha kat edilecek uzun yoldaki temel adımlardır. Eğitim konusuyla ilgili çeşitli ilerlemeler kaydedilmekle birlikte Osmanlı'da maddi imkanları bulunan kadınlar sosyal hayatın pek çok sahasında her zaman yer alabilmişlerdir. Osmanlı'daki feminizmin düşünsel mücadelesini dile getirenler yukarıda zikredilen eğitim hakkına sahip olan kadınlardır.

Şinasi 1895'de, Şair Evlenmesi adlı piyesinde görücü usulle evliliği işler ve onunla alay eder, görüşülüp anlaşarak evlenilmesi gerektiğini savunur. 1868'de ilk kez kadın hakları ve seçimden söz edebilme cesaretini Terakki Gazetesi göstermiştir. 1872'de İbret Dergisi'nde yayımladığı yazılarında Namık Kemal kadınların sosyal statüsü ve haklarından söz eder. Abdülhak Hamid, "bir milletin kadınları o milletin ilerleme derecesinin ölçüsüdür" der (Doğramacı, 1997, s. 122).Pek çok Osmanlı yazarı da kadın haklarıyla ilgili eleştirilerini dile getirmişlerdir.

Kadınların içinde bulunduğu sıkıntılar ve elde etmek istedikleri yaşam hakları kısık sesle de olsa dile getirilmiştir. İşte bu dönemde ilan edilen Tanzimat-ı Hayriye,[3] kadınlar için yeni haklar gündeme getirmemekle birlikte, yarattığı

yeni ortam kadınlara bazı hakların verilmesi veya eski hakların iadesi gibi konuları gündeme getirmiştir.

1908'de kadının eğitiminde var olan birtakım eksiklikler fark edilmiştir. Bunun üzerine eğitimli bir grup kadın, gözlemci olarak mecliste yer almaya çalışmıştır. Evlilik, boşanma şartları gibi konular mecliste ilk defa ciddi bir şekilde tartışılmış, fakat bu tartışmalara rağmen kadının bulunduğu durumdan daha ilerisine de gidilememiştir.

Diğer taraftan I. Dünya Savaşı'nda, Türk kadınının kahramanlığıyla göz doldurduğu, bu savaşta kendisine çizilen sınırların dışına çıkarak erkeklerle birlikte vatan mücadelesine giriştiği görülmüştür. Kadınların tüm kahramanlıklarına rağmen, 1924'te kabul edilen Anayasa'da, kadına oy kullanma hakkı tanınmamış ancak, 1926'da yeni Medeni Kanun kabul edildiğinde, kadının bazı hakları yasal güvence altına alınmıştır. Kadının siyasi haklarıyla ilgili yapılan çalışmalar toplumda sindirilmeye çalışılmıştır. 1930'da oy kullanma ve belediye seçimlerine katılabilme hakkını alan kadınların erkeğin sosyal hayattaki görevlerine yardım edip her şeyi yapabileceği kabul edilmiş oldu. Kadınlar, bu bilinçlenmeyle birlikte haklarını savunabilmek için yeni dernekler kurup örgütlenme yoluna gittiler.

2.1. Osmanlı'nın Son Döneminde Kadınların Grup Çalışmaları

Kadınların kendi haklarını savunabilmeleri için Cumhuriyet döneminde kurdukları ilk örgüt Kadın Hakları Fırkası olmakla birlikte, Osmanlı'nın son dönemine de kadınların kurdukları derneklere rastlamaktayız. Bu dernekler seslerini Cumhuriyet dönemindeki kadar özgür çıkaramamışlardır; zira savaşan bir ülkede öncelikler farklılık göstermekteydi. Bu kadın derneklerinin önceliği cephelere yardım konusunda çalışmak olmuştur. İlk kadın hareketinin başında da Fatma Aliye Hanım[4] görülür. Fatma Aliye Hanım "Cemiyeti İmdadiye"[5] isimli derneği kurarak Rumeli hudutlarındaki askerlerimize yardım gönderilebilmesi için çalışmalarda bulunmuştur. Bu dönemdeki derneklerin önceliği cephelere yardım tedariki olmuştur. Halide Edip'in kurucusu bulunduğu "Teali Nisvan"[6] da kadın hakları konusunda çeşitli çalışmalar yapmış, Osmanlı döneminde kadınların etkili oldukları çeşitli cemiyetler kurulmuştur. Söz konusu cemiyetler arasında; Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Cemiyeti, Teal-i Vatan-i Osmanî Hanımlar Cemiyeti 1910, Esirgeme (Esirge) Cemiyeti (1912), Donanma Muavene-i Milliye Cemiyeti Hanımlar Şubesi, Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi, Osmanlı Cemiyet-i Hayriye-i Nisvâniye, Mamulât-ı Dâhiliye Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi, Şehit Ailelerine Yardım Birliği, Hizmet-i Nisvan, Asker Ailelerine Yardım Cemiyeti ve İttihat Terakki Kadınlar şubesi yer almıştır.[7]Bu dönemdeki kadın derneklerinin ömürleri, dönemin koşullarından dolayı uzun soluklu olamamıştır.

2.2. Kadınların Fikri Çalışmaları-Kadın Olma Bilincinin Gelişmesi

Türk kadınlarının erken dönem kadın olma mücadelesi ile birlikte kadın olma bilinci gelişmiştir. Bilinçlenen kadınlar, yaşadıkları sorunların anlaşılmasını, bu sorunlara çözüm önerilerinin getirilmesiyle birlikte ne olmak istediklerini açıklayarak toplumsal arzularını dile getirmeyi hedeflemiştir. Osmanlı'da kadınların kamusal alana katılabilmeleri, eğitim alma ve istediği mesleklere girmeleri, toplumsal konumlarıyla ilgili istekleri ve çözüm önerilerinin tümü yani, kadın olma bilinci, feminizm olarak ifade ediliyordu. Kadınlık bilincinin yeşermesinde rol oynayan kadınların temel arzusu, erkeklerin açtığı ilerleme (Tanzimat'la birlikte başlayan yenileşme ve modernleşme süreci) yoluna dahil olmak ve şahsi özgürlüklerini geri almaktı (Zihnioğlu, 2003, s. 45).

Kadınlar seslerini yayınlarda duyurmaya erken dönemde başlamışlardı. Bu kendilerini gösterme düşünüldüğü kadar rahat bir şekilde olmadı. Ya erkeklerin ellerindeki alanlarda onlarla mücadele ederek kalemlerinin gücüyle kalacaklar ya da kendi kurdukları kadın dergilerinde yazabileceklerdi. Tüm bu sebeplerden dolayı 1895'te, "Hanımlara Mahsus Gazete"yi[8]çıkarmaya başlamışlardı.

Kadınların görüşlerini ifade edebildiği Kadınlar Dünyası Dergisi'nde, kadınların her koşulda dahi haklarından mahrum bırakıldıkları, cinsiyetlerinden dolayı ezildikleri vurgulanmıştır. Dergide, kadına verilen değerler sebebiyle kadınların ikincil duruma düştüğü ve bu değerlerin kadının konumunu belirlemede belirleyici olduğu söyleniyordu. Kadınların bile kendi haklarıyla ilgili bilgilerinin olmadığı, bu bilgisizlik sebebiyle durumlarını kanıksadıkları vurgulanıyordu. Kadınlarda bulunan bilinç eksikliği sorunların baş nedenlerinden birini teşkil ediyordu. Yaşamış oldukları şartlar dolayısıyla kadınlar seslerini çıkararak bireysel özgürlüklerini elde etmek amacıyla çalışamıyorlardı. Bunların farkına varan kadınlar seslerini çıkarsalar bile fikirleri sebebiyle eleştiriliyor ve vazgeçirilmeye çalışılıyorlardı (Çakır, 1994, s. 105-107). Özetlemek gerekirse; erken dönem Osmanlı kadınlarının istekleri: kadınlık kimliğiyle var olarak toplumsal yaşama girebilmek, tam eşitliğin toplumun her köşesinde kendini göstermesi, kadınların istedikleri mesleği yapabilmeleri olmuştur. Bunları dile getirirken hükümetle çatışmamaya özen göstermişlerdir.

Kadınların eğitim haklarıyla ilgili arzuları hiçbir zaman kaybolmamıştır. Genç Türklerle birlikte başlatılan yeni akım ve reformist düşünce kızların eğitim alma konusunun önemini arttırmıştır. Türkçülerin kadınla ilgili görüşleri de şöyle

özetlenmiştir; "Türkçülerin en önemli yazarı Ziya Gökalp'e göre kadın, devletin temeli ailenin merkezidir. Kadınla iş birliği olmadan toplumsal hayat yürümez. Kadınlar da tahsil görüp, cemiyet idaresinde rol aldıkları taktirde yeni bir hayat başlayacaktır" (Öztürk, 2007, s. 158). Kızlar için ilk üniversite İnas Darü'l Fünunu[9]adıyla 12 Eylül 1914'de eğitime açıldı. Amaç, II. Meşrutiyet devrinde kızların eğitimi için açılan idadilerin öğretmen ihtiyacını karşılamaktı.

İkinci Meşrutiyetin getirdiği özgürlük ortamı ve yeni söylemler kadınların kendilerini ifade etmelerini kolaylaştırdı. İttihat ve Terakki'nin kadınlara ilişkin reformcu tutumu sebebiyle kadın haklarını savunanlar bu cemiyetin kadın haklarıyla ilgili yenilikler yapacağı umuduna kapılmışlardı. Fakat Meşrutiyet'in ilk yıllarında kadınlar yönetimden beklenen yenilikleri görememiş ve hayal kırıklığına uğramışlardı.

3. CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA KADIN ÖRGÜTLENMESİ

3.1. Nezihe Muhiddin ve Kadınlar Halk Fırkası (1923)

Cumhuriyetin ilk yıllarında, kadın hareketinin başında gördüğümüz en önemli figürlerden biri de Nezihe Muhiddin'dir.[10] Nezihe Muhiddin'in önderliğindeki feminist kadınlar, cephe savaşlarının arkasında yer almış olmalarından dolayı 1922'den itibaren kadın haklarıyla ilgili görüşlerini, seslerini daha gür çıkararak dile getirmeye başladılar. Nezihe Muhiddin'in kadınlarla ilgili umutları çok öncelere dayanmaktaydı. Muhiddin yeni siyasi otoritenin kurulduğu ve kadın hakları konusunun tam olarak belirlenmemiş olduğu bir dönemde kadınların hak ettikleri yeri almasını, kadınlara haklarının tanınmasını hedefliyordu. Bu çalışmalarını yaparken asıl seslendiği kitle kadınlardı. Yeni siyasal rejim ile kadınlar, kendilerini daha rahat ifade edebilecekleri ve eşitlikçi bir siyasi çizgi olabileceği ümidini taşımaktaydı. Bu sebeplerden dolayı 1922-23 yıllarında Kadınlar Halk Fırkasının kurulma girişimi kadın haklarıyla ilgili en önemli gelişmeydi.

TBMM'nin kurulduğu 1920 ile kadınlara siyasal hakların tanındığı 1934 yılı arasında Meclis'te kadın hakları konusu bir gündem maddesi olarak yer almadı, bir iki tartışma girişimi itirazlar ve protestolarla susturuldu. Cumhuriyet Halk Fırkası (Birinci Grup) ile İkinci grubun Meclis temsilcileri, kadınlara siyasal ve vatandaşlık hakları verilmesi konusunda görüş birliği içerisinde zamanının gelmediğini düşünmekteydiler. Cumhuriyet Halk Fırkası ve muhalifi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın programında kadınların istekleri ve haklarıyla ilgili bir madde veya ibare yer almıyordu. "Kadınların aile reisi olan eşlerine oy vermesi" yönündeki yaklaşım 1923 yılında yani İstanbul'da Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulma girişimi sırasında da devam etmekteydi. Cinsiyetçi yaklaşım ve kadın haklarıyla ilgili önyargılar Ankara'da ağırlık taşıyordu (Zihnioğlu, 2003, ss. 121-122). Kadınlar görüşlerine destek buluyorlar kendilerini ifade etmekten geri durmuyorlardı. Kadınlar siyasi haklarına ulaşmada önlerine çıkacak bütün engelleri aşmayı planlıyorlardı. Siyasal hakları konusunda örgütlü bir şekilde hareket edebilmek için kadınlar kongresi toplama kararı vermişlerdi. Kadınlar fırkası heyetinde bulunan kadınlar, dönemin en üst düzey yöneticilerinin yakınlarıydılar. Bu kadınlar, diğer Türk kadınlarından daha iyi eğitim alabilme şansına sahip olanlardı.[11]Kadınların açıklamalarından kurulacak olan cemiyetin müdafaa-i hukuk ilkelerinin dışına çıkmayacağı, Türk kadının vatanı için pasif olarak kalmayacağı, siyasi haklarını almak için mücadele edeceği anlaşılıyordu. Kadınlar Halk Fırkası kurucuları yeni düzende aktif olarak yer almak istiyorlar ve bu yönde çalışmalarını sürdürüyorlardı.

Kadınlar Halk Fırkasının kurucuları ve idare heyeti şöyleydi: "başkanlık görevinde Nezihe Muhiddin, Nimet Rumeyde (ikinci başkan), Şükufe Nihal (genel sekreter), Latife Bekir (sayman), Seniyye İzzeddin (muhasebeci), Muhsine Salih (sekreter), Matlube Ömer (veznedar) idare heyette görev aldılar. Kurulan yeni fırkanın kurucu üyeleri ise Nesime İbrahim, Tuğrul Bedri, Zeliha Ziya ve Faize Emrullah'tı " (Zihnioğlu, 2003, s. 130).

Kadınlar Halk Fırkasıyla ilgili Nezihe Muhiddin'in açıklaması: "Düzenlenen tüzük ile ilgili aramızda birçok defa tartışmalar ve görüşmeler tertip edilmiş ve bitirilmişti. Bütün arkadaşlarımız kayıtsız şartsız cumhuriyet ilkeleri çevresinde toplanmakta hemfikirlerdi. Daha siyasi haklarımızı elde edebilmiş değildik. Fakat cumhuriyetin dayanmış olduğu demokrasi temel hakları sağlamış bulunuyordu. Derneğin ismini 'Kadınlar Halk Fırkası' koymakta asla tereddüt edilmedi. Hızlı bir şekilde demokrasinin gerektirdiklerini hazırlamak birinci öncelik olacaktı. Bizler kurmuş olduğumuz bu partinin ismini ''Kadınlar Halk Fırkası'' yaparak, partinin etrafında kadınları toplamayı ve etkinliklerimizle sesimizi duyurma kanısındaydık "(Baykan ve Ötüş, 1999, s. 142).

Kuruluş izninin çıkmasını bekleyen kadınlar çalışmalarına başladılar ve ilk hedefleri eğitim çalışmalarıydı. Bu sebeple maarif kongresini toplamaya karar verdiler. Düzenlemeyi planladıkları bu kongrede milli eğitimin amaçları ve yöntemlerini belirlemeyi düşünmekteydiler. Fakat tam o sıralarda Eğitim Bakanlığı "Talim ve Terbiye Müessese" si açarak hanımların davetlilerini başkentte başka bir maarif kongresine davet edince TKB'nin kongresi iptal edilmek zorunda kaldı. Nezihe Muhiddin konu ile ilgili düşüncelerini

şöyle açıklamıştır: "Bizler davetiye ile bu kongrenin üyelerini merkeze çağırmak üzereyken Eğitim Bakanlığı 'Talim ve Terbiye' müessesini açarak davetiye ile çağırdığımız üyelerin hepsini Ankara'ya aldı. Bundan dolayı bizler başladığımız işi tamamlayamadık. Fakat hedeflediğimiz, hükümetimizce ciddi ve titiz bir programla birlikte uygulamaya konulmuş oldu" (Baykan ve Ötüş, 1999, s. 148). Hükümetin bu yaptığından anlaşıldığı kadarıyla, Maarif kongresinin Kadınlar Halk Fırkası tarafından gerçekleştirilmek istenmesinin önüne geçilerek, yapılması planlanan projeyi hükümet üstlenmiştir.

1924 yılında TBMM'de Hukuk-i Aile Kararnamesi'nin gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesi gündeme gelmişti. Bu, kadınların durumuyla ilgili önemli bir gelişmedir. Bu gelişme üzerine kadınlar grubu, Hukuk-i Aile Kararnamesi'yle ilgili bir konferans düzenledi. İstanbul'da yaşayan kadınları, sadece hanımlar için olan bu konferansa davet ettiler. Konferans daveti gazetelerde "İstanbul Hanımlarını Davet" şeklinde yayımlandı.

3.1.1. İstanbul Hanımlarını Da'vet

İstanbul Hanımlarını "Hanımlara Mahsus Konferans"a davet ederken yazılan davetiyede: "Hukuk-i Aile Karar-namesinin Büyük Millet Meclisi'nde müzakere edilmesi münasebetiyle Türk Ocağı'nda yarınki Perşembe günü saat ikide Nezihe Muhiddin Hanım tarafından bir konferans verilecektir. Bütün kadınlığı alakadar eden bu mühim mesele konferanstan sonra münakaşa edilecektir. Konferans hanımlara mahsustur" (Zihnioğlu, 2003, s. 143) denmekteydi.

Toplantıya Halide Edip'in de bulunduğu üç yüz kadar kadın katılmıştı. Nezihe Muhiddin, toplantıdaki konuşmasında kadının aleyhinde olan boşanma şartlarını, çok eşliliği ve çocuk yaşta yaptırılan evliliği eleştirdi. Toplantıda yapılan konuşmalarla kadınların erkeklerle eşit olabilecekleri kanun isteği belirgin bir hale geldi. Kadınlar arasındaki bu dayanışmayla dikkate şayan bir kamuoyu oluştu ve Kadınlar Halk Fırkası çalışmalarına aynı hız ve istekle devam etti. İstanbul'daki yetim ve düşkünlerle ilgili istatistiki çalışmalar yapmayı hedeflemişler ve bu hedefi bir yıl içerisinde tamamlamışlardır.

Parti, kadınların da ulusal davada katkılarının olmasını sağlayabilmek için toplantılar düzenledi. Fakat kadınların tüm uğraş ve emeklerine ve aylar süren bekleyişlerine rağmen ne yazık ki kadınların oy kullanma haklarının olmadığı sebebi öne sürülerek partinin yasallaşma isteği reddedildi. Parti, varlığını ve mücadelesini devam ettirebilmek amacıyla Türk Kadın Birliği olarak yeniden örgütlendi (Baykan ve Ötüş, 1999, s. 29). Muhiddin, Hükümetin Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluşuna gereken izni vermemesiyle ilgili olarak, henüz siyasi hakları verilmeyen kadınların bir parti etrafında birleşmelerine izin verilmeyeceğini öne sürmüştür (Zihnioğlu, 2003, s. 148).

3.2. Türk Kadınlar Birliği (7 Şubat 1924)

Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluşuna hükümet izin vermeyince, Kadınlar Halk Fırkası' nın kurucu üyeleri, Kadın Birliği adı altında bir dernek kurulmasına karar verdi. Bu derneğin ismi daha sonra Türk Kadınlar Birliği olacaktır. Dernek (cemiyet) daha önceki tecrübesinden yola çıkarak Kadınlar Halk Fırkası' nın nizamnamesini tamamıyla değiştirdi. Daha önce kendilerine sıkıntı yaratan durumları –en azından- göz önünde tutmamaya çalıştılar. Heyet izin alabilmek için göze batan ibareleri kaldırdı. Bu ibarelerden bazıları hak-hukuk, kadınların silahlı kuvvetlere alınması gibi taleplerdi. Nezihe Muhiddin kendi cebinden para koyarak emeğini vererek birliğin dergisi olan, Kadın Yolu Mecmuası'nı çıkarmaya başladı. Cemiyetin nizamnamesi mümkün oldukça hükümetin reddetmeyeceği şekilde hazırlandı. Ve resmen 7 Şubat 1924'de kuruldu. Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası kurucuları, TKB grubu siyasal ve sosyal taleplerinden vazgeçmiş değillerdi. TKB'ni kurabilmek ve istedikleri hedeflere ulaşabilmek için stratejik hareket etmişlerdir. Nitekim istenilen haklar Kadın Yolu dergisinde dile getirilmeye devam etmiştir.

Osmanlı Dönemi'nde seslerini duyurmaya çalışan kadınlarımız bulunmaktaydı. Bu mücadele Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. "Türk Kadın Birliği" Cumhuriyetin ilanından sonra kurulan ilk kadın derneğidir. 45 şubesiyle yurda yayılmayı başaran dernek 1935'te kapatılmasıyla birlikte 1949 tarihinde yeniden açılmıştır. 1923 yılında Kadınlar Halk Fırkası girişiminin kadınların siyaset yapmasına yasaların izin vermemesi gerekçesiyle engellenmesi sebebiyle Nezihe Muhiddin'in başında bulunduğu aynı kurucu heyetle oluşturulan "Türk Kadınlar Birliği" kadın-erkek eşitsizliğine son vermek ve kadınların siyasi haklarını elde etmeleri yolunda büyük çalışmalarda bulunmuştur. Kurucu Başkan Nezihe Muhiddin Hanım'ın liderliğinde 1924-1927 yılları arasında çok etkin çalışmalar yapılmasının yanı sıra dernek tüzüğüne 1927 yılında kadınların siyasi haklarını elde etmeleri yolunda birliğin çalışacağının göstergesi olan bir madde eklenmesi de sağlanabilmiştir (Öztürk, 2007, s. 175). Nezihe Muhiddin ve TKB grubu, yeni kurulmuş olan Cumhuriyet hükümetinden en kısa sürede kadınların yaşamsal hakları ve siyasal haklarının tanınmasını talep ediyordu. İnkılap gerçekleştirilirken kadınlarla birlikte gerçekleştirilmeliydi. Muhiddin ve Türk Kadınlar Birliği grubu bir baskı grubu vazifesi görerek feminizmi düşünsel ve pratik olarak hayata geçirebilmesini sağlamak amacıyla hükümete isteklerini

kabul ettirmeyi amaçladı (Zihnioğlu, 2003, s. 223). 1926 yılında Türk Kadınlar Birliği üyeleri Cumhuriyet Halk Fırkası'na üye olabilmek için başvurdu. Kadın haklarının alınması için uğraşan Türk Kadınlar Birliği üyeleri Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan reddedileceklerini bilmelerine rağmen aday göstermenin uygun olacağına karar verdiler. Kadınların hakları alınana kadar her seçimde aday olma hamlesinin yapılmasına karar verildi. Türk Kadınlar Birliği'nin adaylık için başvurmasının sebebi bir baskı grubu olarak sosyal ve siyasi hakları elde edene kadar her yola başvurmaları gerektiği düşüncesiydi.

Türk Kadınlar Birliği, Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan aday göstermesi üzerine hükümet ve cinsiyetçiler anayasa engelini öne sürerek bu kararın karşısında yer aldılar. Sivas Mebusu Şemseddin Bey, "Kadınların intihab (seçme) hakkına malik olup olmadıkları Teşkilat-ı Esasiyye Kanunu'nda sarihdir (açıktır). Meb'usların Türk ve erkek olması şarttır" demiştir. Büyük Millet Meclisi Başkanı Kazım Paşa (Özalp) kadının mebus olmasıyla ilgili fikrini soran muhabire, kadınların attıkları adımları desteklediğini, ancak mebus olmalarının önündeki engelin anayasa olduğunu söyledi. Kadınların seçilme haklarına yönelmelerinden önce seçme hakkı için mücadele etmesinin daha doğru olacağını belirtmişti (Zihnioğlu, 2003, s. 207). TKB grubu kadınların temsil edilme haklarının peşini bırakmadı, Büyük Millet Meclisi'ne başvurarak Belediye Kanunu'nda kadınların seçilebilmesi ve belediye meclisine üye olunabilmesi için değişiklik yapılmasını istedi. Türk Kadınlar Birliği, 1927'de kadınların her mesleğe girmesi için propaganda faaliyetleri yürüttü. Önceleri kısık olarak dile getirilen feminist tanımı 1927'de daha açık ve sık kullanılmaya başlandı.

25 Mart 1927 günü Türk Kadın Birliği'nin birlik merkezinde toplanan Türk Kadınlar Birliği Kongresinde siyasal-veya kişisel- anlaşmazlıkların varlığı dernek üyeleri arasında ortaya çıktı. Nezihe Muhiddin'in aşırı bir kadın politikası güttüğü, basında ve kamuoyundaki kadınların haklarını elde etmek için acele etmeden beklemesi gerektiği görüşünün Türk Kadınlar Birliği üyesi kadınlar içerisinde taraftara sahip olduğu anlaşıldı (Zihnioğlu, 2003, s. 206). Hükümet Kadın Birliği'ne bazı kısıtlamalar getirmiş, hükümetin birliğe karşı olan bu tavrından dolayı Nezihe Muhiddin suçlanmıştır. Birlik içerisindeki muhaliflerin Nezihe Muhiddin'i suçlu göstermeleri yavaş yavaş başlayan iç ayrışmaları körüklemiştir.

Olağanüstü bir kongre toplanmış alınan kararla Nezihe Muhiddin ve ekibi düşürülmüş: yerine Sadiye Hanım getirilmiştir. Fakat Başkan Sadiye Hanım da kısa sürede ayrılmış, onun yerine daha ılımlı bir çizgisi olan Latife Bekir Hanım gelmiştir (Öztürk, 2007, s. 176). Latife Bekir[12], Nezihe Muhiddin'in görüşlerini benimsemiyor, onun siyasal haklar isteğini hayaller peşinde koşmak olarak görüyordu. Muhiddin'in görevden alınmasından sonra Türk Kadınlar Birliği üyeleri, Muhiddin döneminde izlemiş oldukları muhalif çizgisinden ziyade, hükümete koşulsuz bağlılıklarını göstermişlerdir. Latife Bekir ve arkadaşları, Kemalist kadın kuşağının ilkleridir. Nitekim Türk Kadınlar Birliği başkanı seçilen Latife Bekir hükümetle ters düşmemeye özen göstermiş ve İzmir milletvekili seçilmiştir. Nezihe Muhiddin'den sonra Türk Kadınlar Birliği ılımlı bir şekilde –fazla sesini yükseltmeden- yoluna devam etmiştir. 11 Nisan 1930 tarihinde Kadın Birliği Sultanahmet Meydanında bir miting düzenlemiştir.

Türk Kadınlar Birliği üyelerinden bir kısmı partiye başvurarak şehit meclisi üyeliklerine seçilmeyi başarmışlardır. Gazi Mustafa Kemal Atatürk bu aşamaların ardından Afet İnan'a kadınlara oy hakkı tanınmasıyla ilgili çalışmalar yapması için görev vermiştir. 26 Ekim 1933'te kadınlara köylerde muhtar ve ihtiyar heyetlerinde seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. 5 Aralık 1934'de ise genel seçimlerde kadınlara erkeklerle aynı konumda olma hakkı tanınmış ve 1 Mart 1935'te 18 kadın TBMM'ye girmişti. Bu kadın milletvekillerinin birçoğu eğitim ailesi fertlerinden olan okul müdür ve idarecilerdi (Öztürk, 2007, s. 176). Türk Kadın Birliği'nin 1924 yılında başlayan çalışmaları "Ars-ı Ulusal Kadınlar Kongresi"nin[13]ardından 1935 Mayıs'ında kendini feshetmesiyle sona erdi. Böylece Türk Kadınlar Birliği'nin ilk dönemi kapanmış oldu. TKB'nin kendini feshetmesi kararında Cumhuriyet Halk Fırkası'nın baskıları da etkili olmuştur (Zihnioğlu, 2003, s. 257).

4. SONUÇ

Nezihe Muhiddin çerçevesinden bu konunun ele alınmasının sebebi, onun 19. Yüzyıl Osmanlı toplumunda doğarak, yetişme tarzı ve çevresi sebebiyle toplumun değişimine bizzat şahit olmasıdır. Kadınların doğuştan gelen hiçbir eksiklikleri olmadığını, var olan eksikliklerin toplumsal olduğunu bunun kadınların birlik olmasıyla aşılacağına inanmıştır. Bu inancı uğruna yaşamı boyunca durmadan çalışmıştır. Osmanlı'dan başlayan ve Cumhuriyete kadar bazı zaman kısık bazı zaman gür çıkan sesleri sonucunda kadınlar istedikleri hakları elde etmişlerdir. 1935'te kadınlara oy kullanma hakkının verilmesinin ardından dernek kendini feshetmiştir. Dernek 1935'de kapandıktan sonra 1946'da faaliyetlerine yeniden başlamış, başkanlığa eski Başkan Latife Bekir getirilmiştir. Askeri darbe dönemlerinde geçici olarak kapatılmanın dışında günümüze kadar varlığını sürdürebilmiştir. Nezihe Muhiddin ve Türk Kadınlar Birliği grubu kadınları, kadınlık hakları için mücadele ederken erkeklerin

kendilerine uygun gördükleri kalıplara uymadıkları için eleştirilmişler, yayınlanan karikatürlerde kendileriyle alay edilmesine rağmen fikirlerinden vazgeçmeyerek azimle mücadele etmişlerdir.

Cumhuriyetçi kadınlar, kadın olma bilincini yaşama geçirerek, kadın hakları konusunda yapılacaklara seyirci kalıp kaderlerini başkalarının tayin etmelerine izin vermek yerine bizzat eylemci olmak istemeleri sebebiyle birçok erkekle karşı karşıya kalarak mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Bunlara Cumhuriyet'in ilk feministleri denilebilir. Basında yapılan karalama, tahkikat ve ağır eleştirilerle engellenmişlerdir. Buna rağmen dernekler kurarak yoluna devam etmeyi başaran kadın grubu, aralarında çıkan anlaşmazlıklarla ve Nezihe Muhiddin'in partiden ihracıyla birlikte kuruluşundaki çizgisinden epeyce uzaklaşmıştır. Nezihe Muhiddin'in ihracından sonra ılımlı bir şekilde kendilerine verilenlerle yetinmeye çalışan bir kurum görünümünü almıştır.

EKLER

EK I. Nezihe Muhiddin'in İfadesiyle Kadın Birliği Derneği'nin Kurulması

"Milli hareket başladığı günlerden beri, kadınlığımızın hazırlanmış olduğunu gösteren şuurlu hareketleri görmekten gelen içimde büyük bir ümit canlanmıştı. Cumhuriyet ilan edilir edilmez bu ümit ve emel tamamıyla kuvvetlendi. Kadınlığımızın ciddi bir program ve düzenli bir çalışma ile kendi özelliklerini de önemle düşünerek bir bütün halinde çalışması. Bu tamamıyla eyleme dönüştürülecek bir fikir halinde gelişmişti. Bu fikrin iki ciddi noktasından en önemlisi; milli mücadele esnasında milletin tümü içinde çalışmaya başlayan Türk kadınının, bu büyük heyecanın sonunda gene eski ilgisizliğe dönmesinden doğan bir endişe idi; kalan kısmı ise yüzyılların etrafımızda ördüğü bir takım olumsuz gelenek ve düşüncelerle savaşmak kararlılığından doğuyordu. 29 Ekim 1923 gününün gecesi heyecanla sabahı bekliyordum. Sabahtan tezi yok faaliyete atılacak ve yeni bir kadın derneğinin ilk esaslarını hazırlayacaktım. Bu fikir ve atılımı önce bildiklerime açtım, amacımı anlattım. Bir kısmı memnuniyet ve şiddetli arzu, bir kısmı tereddüt, bir kısmı itiraz ve korku, bir kısmı da hiç anlamamazlık eseri gösterdiler. Kadın Birliğini kurduğum esnada kendilerinden kuvvet aldığım içten ve ciddi arkadaşlarımın isimlerini bir teşekkür olsun diye burada saymak istiyorum. Şükufe Nihal, Matlube Ömer, Naile Vahap ve Muhsine Salih Hanımefendiler… İstiyordum ki memleketimizde ne kadar aydın ve yetenekli kadın varsa hepsi bu kuruluşun etrafında sıkı bir dayanışma ile toplansın. Yazık ki hayallerim boşa çıktı. Gerçek büsbütün başka bir şekilde gelişti!..Benim hayal ettiğim binler ve binlerce üye yerine beş yüz üye toplayabildim. Beni ümitsizliğe düşüren nokta toplananların içerisinde gerçek aydınların azlığı idi… Cumhuriyet yürüyecek ve kadınlık hayatına daha birçok ışıklar serpecektir. Siyasal hakkımızın verildiğini kutlayacağımız gün uzak değildir."(Baykan ve Ötüş, 1999, s. 117).

EK II. Türk Kadın Birliği Tüzüğü

Madde 1- *7 Şubat 340 tarihinde İstanbul'da Türk Kadınlar Birliği adıyla bir dernek kurulmuştur.*

Madde 2- *Türk Kadın Birliği, Türk kadınını sosyal ve siyasal haklar karşısında her türlü yükümlülük ve vatan ilgisini ispatlayacak bir düzeye eriştirmeye çalışacaktır.*

Madde 3- *Birliğin amacı: Kadınlığı düşünsel ve sosyal alanlarda yükselterek, modern ve olgun bir düzeye erişmektir. Birlik bu amaca varmak için, genç kızları gerçek bir anne olarak yetiştirmek, kadınlık dünyasındaki feci sosyal yaraları iyileştirmek, dul, kimsesiz ailelere ve ilkokuldaki çocuklara yardım etmek, fakir çocukları okutmak, yeni kuşağın maddi ve manevi eğitimiyle ilgilenmek, kadınlığı dış hayatta çalışmaya özendirmek için çaba sarf ederek konferanslar düzenlemek ve eserler yayımlamak konusunda elinden geldiğince çalışacaktır." (Baykan ve Ötüş, 1999, s. 149).*

EK III. Halide Edip Hanımın Fatih Mitingi Konuşması

"Kardeşlerim… Evlatlarım… Bu bahtsız beldenin, bu bahtı kara memleketin zulüm gören, acı çeken insanları… Bugün, Müslümanlar ve Türkler; şanlı tarihlerinin, en karanlık günlerini yaşıyorlar. Bugün, elleri, kolları kesilmiş bir duruma düşen Türk Milletinin, tarihindeki, geçmiş günlerindeki gibi, cesur, atılgan ve kahramanlıklarla dolu yüce ruhu var… Asırlardır, ''Medeniyim'' diyen bütün batılı ve Avrupalı Devletleri, bizleri parçalamak ve topraklarımız üzerinde, en vicdansızca girişimi bulunmaktan geri kalmadılar… Bu yaşananlar, tıpkı zifiri karanlık bir gece gibidir. Ancak, insanın hayatında, sabahı olmayan gece yoktur… Yarın, bu korkunç geceyi yırtıp, parlak bir sabah yaratacağız. Buna da gücümüz mutlaka vardır… Şimdi buradan yükselen bu ses, Türk ve Müslüman halkın, göklere doğru yükselen asil sesidir… Bugün, elimizde top, tüfek yok ama, ondan daha da güçlü, ondan da daha büyük bir silahımız var… Hak var… Allah var" (Benazus, 2005, s. 74).

EK IV. Atatürk'ün Türk Kadınına Seçme ve Seçilme Hakkı Tanınması ile ilgili Görüşü

"Bu karar Türk kadınına sosyal ve siyasi hayatta bütün milletlerin üstünde yer vermiştir. Çarşaf içinde, peçe altında kafes arkasındaki Türk kadınını artık tarihlerde aramak

lazım gelecektir. Türk kadını evdeki medeni mevkiini salahiyetle işgal etmiş, iş hayatının her safhasında muvaffakiyetler göstermiştir. Siyasi hayatta belediye seçimlerinde tecrübesini yapan Türk kadını, bu sefer de mebus seçme ve seçilme suretiyle haklarının en büyüğünü elde etmiş bulunuyor. Medeni memleketlerin birçoğunda, kadından esirgenen bu hak, bugün Türk kadınının elindedir ve onu selahiyet ve liyakatle kullanacaktır." (Eldeniz, 1956, s. 741).

EK V. Nezihe Muhiddin'in Portresi

KAYNAKÇA

Altındal, A. (1991). *Türkiye'de kadın*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Aytekin, E. A. (2005). Hukuk, tarih ve tarih yazımı: 1858 Osmanlı Arazi Kanunnamesi'ne yönelik yaklaşımlar. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* 3(5), 723-744.

Baykan, A.ve Ötüş, B. (1999). *Nezihe Muhittin ve Türk kadını 1931*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çakır, S. (1994). *Osmanlı kadın hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.

Doğramacı, E. (1997). *Türkiye'de kadının dünü ve bugünü.* Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Eldeniz, P. N. (t.y.). Atatürk ve Türk kadını. Erişim adresi: *http://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/ataturk-ve-turk-kadini/*

Muhiddin, N. (1931). *Türk kadını*. İstanbul: Numune Matbaası.

Öztürk, E. (2007). *Türk kadınının feminizme bakışı.* İstanbul: Karmat Yayınları.

Şahin, C. ve Şahin, M.(2013).Osmanlı son dönemi ile Milli Mücadele yıllarında Türk kadınının sosyal, siyasi ve askeri faaliyetleri.*Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (2)2, 53-72.

Tekeli, Ş. (1982). *Kadınlar ve siyasal toplumsal hayat*. İstanbul: Birikim Yayınları.

Yüksel, H.(2006-2007). Osmanlı'da modern anlamda yapılan ilk nüfus sayımına göre Divriği'nin demografik yapısı*, Turkish Journal of Population Studies,* 28-29, 73-89.

Zihnioğlu, Y. (2003). *Kadınsız inkılap (Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası. Kadın Birliği).* İstanbul: Metis Yayınları.

NOTLAR

1 Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk kapsamlı ve modern arazi kanunu olan 1858 Arazi Kanunnamesi A. Cevdet Paşa başkanlığındaki bir komisyon tarafından hazırlanmıştır. Modern kanun tekniğine göre yazılan imparatorluktaki coğrafi ve kavramsal olarak kapsamlı ve özel mülkiyeti tanıyan ilk arazi kanunudur. Kanunun ilanı ve içeriği ile ilgili tarihçiler arasında çeşitli görüş ayrılıkları vardır (Aytekin, 2005, s. 723).

2 İmparatorlukta modern anlamda yapılan ilk nüfus sayımı olarak kabul edilir. Sicil-i Nüfus Nizamnamesi hazırlanarak, 5 Temmuz 1881'de II. Abdülhamid'e onaylatılıp yürürlüğe konulmuş ve bu nizamnameye dayanılarak 1882'de yapılmaya başlanan sayımda, Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk kez kadınların da sayımı yapıldığı ve sicile yazılan herkese bir nüfus tezkeresi verildiği belirtilmektedir (Yüksel, 2006-2007, s. 73).

3 Osmanlı Devletinde Sultan Abdülmecid zamanında başlayan, 1839-1876 tarihleri arasında devam eden modernleşme ve yenileşme dönemine Tanzimat-ı Hayriye denir.

4 İlk Türk kadın romancı, felsefeci, çevirmen ve kadın-erkek eşitliğine değinen bir yazardır. Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı olan ve babasının çizgisinde eğitim alan ilk kadın romancımızdır. 20 yıl kadar yer aldığı basın hayatında yazmış olduğu roman, hikâye ve makaleleri ile tanınmıştır. Eserlerinden Fransızca, İngilizce ve Arapçaya çevrilen kısımlar bulunmaktadır. Hayatını kendi çalışmaları ile kazanan, Türk kadının kendi ayakları üzerinde durabileceğine örnek teşkil eden ilk romancımızdır. İlk kadın hareketinin başını çeken Fatma Aliye Hanım, Osmanlı'daki kadın algısından çekinerek, Fransızcadan yaptığı çevirileri "Bir Kadın" imzasıyla yayımlamıştır. Meram adlı çevirisiyle basında ilk defa yer almıştır. Fatma Aliye Hanım ciddi, edebi eserleri ve makaleleriyle çevresine kendisini tanıtarak kabul ettirmiştir. Fatma Aliye, kadınlarla ilgili kaleme aldığı yazılarının önemli bir bölümünde batı ile Osmanlı kadınını karşılaştırmıştır. Kadınların birey olarak bağımsızlığını, birbirleriyle birlik içerisinde olmasını ve toplumsal hayatta yer alarak güçlenmelerini savunmuştur.

5 Cemiyeti İmdadiye, kurulan ilk cemiyetlerden biridir. Rumeli'deki savaş sırasında cephedeki askerlere yardım amacıyla Fatma Aliye Hanım başkanlığında kurulan ve Rumeli sınırındaki askerlere kışlık giyecek kampanyası başlatan bu cemiyet, devrin ilk kadın kuruluşudur. Cemiyet çalışmalarında din ve mezhep ayırımı yapmamıştır. (Şahin ve Şahin, s. 55-61).

6 II. Meşrutiyet döneminde aydın kesim arasında çalışmalarıyla etki yaratan Teali-i Nisvan Cemiyetini Halide Edip kurmuştur. Bu derneğe feminist yönelimle kurulmuş ilk dernek de denilebilir. Kapılarını her kadına açmak yerine okumuş kadın, yazar ve çevirmenleri topluma kazandırmak amacını güden dernek, Osmanlı toplumunda önemli ve dikkate değer bir çıkış olmuştur. Kadınlık bilincinin yükselmesinde, kadınların kendi haklarını savunabileceğini fark eden bir nesil yetişmesinde ve aydınlar içerisinde kadın haklarının kabul

edilmesinde, üye sayısıyla kıyaslanamayacak oranda büyük bir role sahip olmuştur. (Zihnioğlu, 2003, s. 58).

7 Derneklerin içerikleriyle ilgili bkz. (Şahin ve Şahin,s. 55-61).

8 Kadın mücadelesi'nin önemli mihenk taşlarından birisi olan Hanımlara Mahsus Gazete 1895'te yayın hayatına başlamıştır. Osmanlı kadın tarihinde önem arz eden Fatma Aliye, Şair Nigar Hanım, Makbule Leman Hanımlar da bu gazetede çalışmalarını yayınlamışlardır. Makbule Neman Hanım'ın kurucusu olduğu gazete, kadın şair ve yazarların eserlerini yayınlayarak kadınları bilgilendirmeyi amaçlamıştır. 1895-1908 yılları arasında aralıksız olarak yayımlanmıştır. Ülkemizin en uzun süreli yayın hayatına sahip olan kadın gazetesi olma özelliğini halen sürdürmektedir.

9 İstanbul Kız Öğretmen Okulu'na bağlanan, Matematik, Edebiyat ve Tabii Bilimler bölümlerine ayrılan üniversite, üç yıllık bir eğitim sürecini kapsamaktaydı. Kız öğretmen okullarına da öğretmen yetiştirmeyi amaçlamaktaydı. İstanbul Kız İdadisini ve Darülmuallimat'ı bitiren kız üniversitesi ilk mezunlarını 1917'de vermiş fakat 1920'de kaldırılmıştı, sınıflar ise İstanbul Darülfünunu'yla birleştirildi. Kızlar tekrar eski sınıflarında öğrenim göreceklerdi, fakat bir süre geçtikten sonra kızlar sınıflarını boykot ederek erkek öğrencilerin derslerine devam ettiler. Bunun sonucunda karma eğitimli bir üniversite kendiliğinden meydana geldi (Doğramacı, 1997, s.22).

10 1889'da hâkim olan Muhiddin Bey ve Zehra Hanım'ın kızı olarak İstanbul'da doğmuştur. Muhiddin; Farsça, Arapça, Almanca ve Fransızca biliyordu. Meslek hayatı boyunca ve yaptığı çalışmalarla kültür ortamında kendini tanıtmayı başarmıştır. Çocukluk yılları II. Abdülhamid'in istibdat yıllarına rastlamıştır. Yeniliklere açık, aktif ve atılgan tavırları bulunan Muhiddin'in görüşlerini kadın çevresi etkilemiştir. Çevresinde bulunan Nakiye Hanım ve eski sadrazam Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa'nın torunları olan hanımlarla (Azize, Refika ve Feride) kadınlığın durumuyla ilgili neler yapılabileceğini tartışırlardı. Muhiddin 1909 yılında hayata atılmak ve erkeklerin yaptıkları gibi toplumsal hayatta var olabilmek için meslek hayatına girmiştir. 1911 yılında ilk romanı olan Harcanan Gençlik yayımlandı. Nezihe Muhiddin iki kez evlenmiştir. İkinci eşi Tepedelenligil ailesinden Memduh Bey'in soyadını değil, babasının adı olan Muhiddin soyadını kullandı. 1909 yılından 1930'a dek yürüttüğü etkinliklerine devam etti, fakat daha sonra köşesine çekilmek zorunda bırakıldı. Bu zorunluluktan sonra siyasete karışmadı. Siyasi hayatta yaşanan kargaşalardan sonra edebi hayattan da uzak tutuldu. 10 Şubat 1958'de bir akıl hastanesinde vefat etti.

11 Esbak Sultani ve Darülmuallimat müdirelerinden Nezihe Muhiddin, Subhi Paşa torunlarından Latife Bekir, Sarıkamış Kumandanı Said Paşa haremi Naciye, esbak Kastamoni mebusu İzzettin Molla Bey'in haremi ve esbak Zaptiyye müşiri Hüsni Paşa kerimesi Seniyye, İnas Sanayi- i Nefise Mektebi katibesi Nimet Rumeyde, Selanik Teali Vatan Hanımlar Cemiyyeti müessisi ve reisesi Nesime İbrahim, Hanımlar Esirgeme Derneği müessiselerinden ve sabık valilerden Ömer Bey kerimesi Matbule Naciye Naim, esbak maarif nazırı Emrullah Efendi kerimesi Faize Atıf, esbak Hassa müşiri Vasıf Paşa hafidesi Zeliha hanımlar heyet-i müteşebbise arasında bulunmaktadır.

12 Fransızca ve Rumca bilen Latife Bekir, 1901 yılında İstanbul'da doğmuştur. Kızılay, Yeşilay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Maarif Cemiyeti ve Yardım Severler Derneği idare ve üyeliklerinde uzun süre çalışmıştır. Latife Bekir Hanım, Türk Kadınlar Birliği başkanlığı görevini 1927-1935 yılları arasında kesintisiz olarak sürdürmüştür. 1946 senesinde İzmir Milletvekili olmuş ve meclise girmiştir. Kadın haklarıyla ilgili çalışmalar yapmıştır.

13 1935 Nisan'ında Ulusal Kadınlar Birliği'nin on ikinci genel toplantısı İstanbul'da yapılmıştır. Yapılan kongreye 32 ülkeden beş yüz civarında kadın katıldı. Kongrede üzerinde durulan konular: Kadın hakları/ feminizm ve barış olmuştur (Zihnioğlu, 2003, s.256).